

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ผ้าบาติก เป็นผ้าชนิดหนึ่งที่เกิดจากการนำเอาผ้าขาวมาทึนสีหรือเขียนลวดลายด้วยเทียน จี๋ผึ้ง หรือสารกันสี ก่อนที่จะแต้มสี ย้อมสีหรือระบายสี ทำให้เกิดลวดลายประณีตงดงามสีสันแตกต่างกัน ตามแต่จะออกแบบทำกันมานานแต่โบราณร่วม 2000 ปี ถิ่นกำหนดไม่แน่ชัดจากหลักฐานค้นพบได้ หลายแห่งด้วยกันที่ทำงานมีชื่อเสียงได้แก่ ประเทศอินโดนีเซียและมาเลเซีย ที่เรียกว่า “ผ้าโสร่งปาเต๊ะ” จนเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเครื่องนุ่งห่มที่ได้รับการเผยแพร่ไปยังชาติต่าง ๆ ในปัจจุบันลักษณะ ของผ้าบาติกจะมี 2 ลักษณะ คือ การย้อมสี และการระบายสีลงบนผ้าขาว หลังจากการเขียนลวดลาย ด้วยน้ำเทียนแล้ว ถ้าเป็นผ้าบาติกย้อมสีการแตกหักของเทียนจะเป็นส่วนสำคัญทำให้เกิดความสวยงาม ลวดลายของการแตกหักเป็นเส้นสีเล็กใหญ่ สั้นยาว ต่อเนื่องอย่างไม่มีวันซ้ำกันแทรกไปตามรอยหัก ของเทียน ส่วนผ้าบาติกระบายสีการต่อเนื่องของเส้นเทียนที่ไม่มีรอยแตกหักเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิด ความคมชัดของลวดลายสีต่าง ๆ ที่ระบายลงในตัวลายจะไม่ซึมเข้าหากันเกิดความสวยงาม ประณีต ตามแบบที่ต้องการ

ชาวไทยรู้จักผ้าบาติกในชื่อ ผ้าปาเต๊ะ โดยได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินโดนีเซีย ผ่านประเทศ มาเลเซีย เผยแพร่เข้าสู่ชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจเป็นอิทธิพลทางการค้าและศาสนา นิยมใช้และผลิตกันมาก ในเขต 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และนอกเหนือไปจากนี้ก็กลับมีการผลิตผ้าบาติกในแถบเหนือสุดของ ประเทศโดยชาวเขาเผ่าม้ง แต่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทางรูปแบบ ซึ่งผ้าบาติกทางตอนใต้ของ ประเทศจะนิยมเขียนรูปแบบลวดลายภาพดอกไม้ ใบไม้ ภาพสัตว์ และรูปแบบลวดลายเครือเถาต่าง ๆ สำหรับชาวเขาเผ่าม้งนิยมเขียนลวดลายเป็นรูปร่างเรขาคณิต นำมาต่อกันให้เกิดลวดลายและนิยมใช้ผ้าใยกันยุง ทำโดยมีการทำสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งคาดว่าคงมีการเผยแพร่มาจากทางพรมแดนตอนใต้ของจีน (รัชชชัย ทูมทอง, 2545)

การทำผ้าบาติกในประเทศไทย มีการทำกันมานานแล้วในลักษณะเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ระยะแรกมีการทำโดยวิธีการพิมพ์ลวดลายด้วยเทียนไขผสมยางสนและไขมันสัตว์ แถบจังหวัดชายแดน ภาคใต้ เช่น จังหวัดนราธิวาส ยะลา ปัตตานี สงขลา และสตูล เป็นต้น โดยเฉพาะที่อำเภอสุโหงโกลก อำเภอสุโหงปาดี จังหวัดนราธิวาส ผลิตผ้าบาติกโดยการใช้แม่พิมพ์โลหะสำหรับพิมพ์เทียนเพื่อทำ

ลวดลายทั้งสิ้น แม่พิมพ์โลหะที่ใช้จะสั่งซื้อมาจากกรุงรัตนัน และรัฐตรังกานู ประเทศมาเลเซีย ลวดลายผ้าจึงมีลักษณะเป็นศิลปะแบบมาเลเซีย เช่น ลวดลายดอกไม้ ใบไม้ และสัตว์ ต่อมามีการพัฒนาการทำแม่พิมพ์ด้วยโลหะทองเหลืองเพื่อใช้ในการพิมพ์ลวดลายผ้าตามโรงงานต่าง ๆ ตลอดจนเทคนิคกระบวนการทำรูปแบบลวดลายผ้า จนกลายเป็นอุตสาหกรรมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

รูปลักษณะของการทำผ้าบาติกส่วนใหญ่จะเป็นงานผลิตภัณฑ์ เช่น ผ้าโสร่ง ผ้าตัดชุด สุภาพบุรุษ-สตรี ผ้าพันคอ และผ้าเช็ดหน้า เป็นต้น ด้วยวิธีการใช้บล็อกพิมพ์ลวดลายด้วยน้ำเทียนหรือเขียนด้วยปากกาเขียนเทียน (Tjanting) แล้วนำไปแต้มย้อมหรือระบายสีมีสีล้วนสวยสดงดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แพร่หลายไปยังภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคกลาง ของประเทศตามลำดับ มีรูปแบบลวดลายผ้าและสีคล้ายคลึงกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง ตามสภาพแวดล้อมและปัจจัยประกอบต่าง ๆ

สำหรับลักษณะการทำผ้าบาติกในภาคใต้เริ่มมีการทำกันราวปี พ.ศ.2523 ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดของผ้าบาติกในประเทศไทย โดยการนำเอาเทคนิควิธีการมาจากประเทศมาเลเซีย อันได้แก่ การพิมพ์ลวดลายด้วยแม่พิมพ์โลหะ การแต้มสี และการย้อมสี เป็นอุตสาหกรรมภายในครัวเรือน มีรูปแบบลวดลายมาจากพรรณพฤกษา ที่นิยมกันมากคือลวดลายดอกเบญจมาศ ดอกชบา และภาพสัตว์ ได้แก่ ภาพนก โดยเฉพาะนกยูง นอกจากนี้ยังนิยมรูปแบบลวดลายเส้น ลายเรขาคณิต และรูปแบบลวดลายตามแบบของศาสนาอิสลาม (นันทา โรจนอุดมศาสตร์, 2536) ต่อมาค่อย ๆ พัฒนามาเป็นของตนเองโดยใส่สัญลักษณ์และลักษณะความเชื่อของตนเองเข้าไปในชิ้นงานมีทั้งที่เป็นธรรมชาติและประดิษฐ์เอง ได้แก่ รูปแบบลวดลายดอกบัว ดอกทานตะวัน ดอกกล้วยไม้ ดอกกุหลาบ ภาพลวดลายปลาใต้ท้องทะเล ผีเสื้อ นกนานาชนิด ซึ่งเป็นที่ยอมรับและนิยมลอกเลียนแบบลวดลายกันมาจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภาคใต้ ด้านสีสันทันนิยมใช้สีสดใส เช่น สีแดงสด สีส้ม สีเหลือง สีแสด สีน้ำเงิน สีเขียน และสีฟ้า สำหรับผ้าตัดเครื่องแต่งกายสตรี สีเทา สีน้ำตาล และสีดำสำหรับสุภาพบุรุษ ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนมักนิยมสีเข้ม ๆ ขรึม ๆ

ต่อมามีการทดลองการทำผ้าบาติกด้วยการเขียนลวดลายจากจันทิง แล้วระบายสีพื้นด้วยพู่กัน ไม่มีการย้อมสี ณ วิทยาลัยครูยะลา โดยการบรรยายและสาธิตจากช่างบาติกของประเทศมาเลเซีย และช่างไทยที่ไปศึกษามาแก่นักศึกษาและบุคคลที่สนใจทั่วไป จนกลายเป็นเทคนิคหนึ่งของการทำผ้าบาติกในปัจจุบันที่นิยมบริโภคกันมาก แต่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบลวดลายและสีสันทันของความเป็นผ้าบาติกภาคใต้ ถูกบรรจุอยู่ในรายวิชาเลือกของหลักสูตร ปกศ.สูง วิชาเอกศิลปศึกษาของนักศึกษาวิทยาลัยครูยะลาขณะนั้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการทำผ้าบาติกในสถาบันการศึกษา และเผยแพร่ความรู้ด้านการทำผ้าบาติกแก่ชุมชน ด้วยการเขียนเป็นบทความลงหนังสือพิมพ์ วารสาร และทางโทรทัศน์ จัดให้มีการอบรม

เผยแพร่ตามสถานที่ต่าง ๆ อันมีผลทำให้ผ้าบาติกเผยแพร่ไปอย่างรวดเร็วและแพร่หลายไปทั่วประเทศ (นันทา โรจนอุคมศาสตร์, 2536)

ลักษณะและกระบวนการของการผลิตผ้าบาติกเทคนิคระบายสีจะเป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากการเขียนลวดลายด้วยน้ำเทียนกับจันตัง (Tjanting) ลงบนผ้าขาวตามขนาดของชิ้นงานที่ออกแบบลวดลายไว้ แล้วระบายสีรูปและพื้นด้วยพู่กันโดยไม่มีการย้อมสี ความคมชัดของเส้นเทียนที่ไม่มีรอยแตกหักเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การระบายสีต่าง ๆ ลงในรูปแบบลวดลายไม่ซึมเข้าหากัน เกิดความสวยงามประณีต ตามแบบที่ต้องการ (ศุภฤกษ์ ทองประยูร, 2542) ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการผลิตผ้าบาติกที่ได้รับการถ่ายทอดสู่ชุมชนและบุคคลที่สนใจทั่วไปเป็นอย่างดี โดยเฉพาะชุมชนบ้านวังเขียน-วังขาว ที่มีการรวมกลุ่มเยาวชนภายในชุมชนผลิตผ้าบาติกออกจำหน่ายเป็นอาชีพเสริมรายได้พิเศษช่วยเหลือครอบครัว โดยร่วมกันลงทุน มีหัวหน้ากลุ่มที่ผ่านการอบรมกระบวนการผลิตผ้าบาติกเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และควบคุมการผลิต ผลผลิตจะจัดจำหน่ายภายในชุมชนที่มีการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผลงานการผลิตผ้าบาติกของชุมชนวังเขียน-วังขาว

อย่างไรก็ดีจากคุณค่าของผลงานการผลิตผ้าบาติกดังกล่าวข้างต้น ถือเป็นคุณค่าภายในของมันเองอันเป็นคุณค่าที่ไม่เกี่ยวข้องกับราคาค่างวดใด ๆ แต่ยังมีคุณค่าอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นผลมาจากคุณค่าภายในของผ้าบาติก คือ คุณค่าในเชิงพาณิชย์และคุณค่าในเชิงการท่องเที่ยว (มโน พิสิทธิ์พัฒนานนท์, 2539) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ้าบาติกของจังหวัดสงขลา ถึงแม้ว่าจะทำกันมาได้ไม่นานนัก แต่ด้วยความรู้ความสามารถทางศิลปะเข้าไปผสมผสานในการผลิตผ้าบาติก จึงทำให้ผ้าบาติกของจังหวัดสงขลาที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นงานหัตถกรรมที่โดดเด่นของจังหวัด เป็นงานฝีมือที่ตอบสนองวิถีชีวิตของคนสงขลาและคนทั่วไป ซึ่งในปัจจุบันการทำผ้าบาติกกลายเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง มีทั้งผู้ที่ยึดการผลิตผ้าบาติกเป็นอาชีพหลักกับผู้ที่ผลิตผ้าบาติกเป็นอาชีพเสริมรายได้ให้กับครอบครัว

โดยเฉพาะผู้นำชุมชนวังเขียน-วังขาว ได้เห็นความสำคัญของผลงานการผลิตผ้าบาติกจึงรวบรวมสมาชิกภายในชุมชน เขียนโครงการนำเสนอต่อกองทุนพัฒนาสังคม สำนักงานเทศบาลนครสงขลา เพื่อของบประมาณสนับสนุนการดำเนินการซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการปรับปรุงอาคารสถานที่การผลิต และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการผลิตจำนวนหนึ่ง จัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพการผลิตผ้าบาติกของชุมชนให้เป็นอาชีพเสริมรายได้พิเศษของครอบครัว เปิดการอบรมกระบวนการการผลิตผ้าบาติกให้แก่สมาชิกภายในชุมชน เพิ่มผลผลิตออกจำหน่ายตามร้านค้า และแหล่งชุมชนใกล้เคียง เช่น ร้านสงขลาบาติก ร้านโยอันบาติก และบริเวณชายหาดสมิหลา เป็นต้น แต่ผลผลิตดังกล่าวยังเป็น

รู้จักของกลุ่มชน โดยเฉพาะลูกค้าและผู้สนใจทั่วไปไม่มากนัก เนื่องจากมีข้อจำกัดและปัญหาบางประการเกี่ยวกับวิธีการและกระบวนการ ด้านการออกแบบ รูปแบบ ลวดลาย องค์ประกอบของการจัดวาง ลวดลายบนงานผลิตภัณฑ์ ที่มาของเส้นและลวดลายที่จะเขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแปลกใหม่ ความน่าสนใจและความต้องการของท้องตลาด ซึ่งกลุ่มผู้ผลิตยังคงใช้รูปแบบเดิม ๆ ที่ได้รับการอบรม มาลอกเลียนแบบจากตัวผลิตภัณฑ์ของแหล่งผลิตอื่นซ้ำ ๆ กัน ซึ่งหากมีการพัฒนารูปแบบลวดลายที่หลากหลาย เช่น รูปแบบลวดลายที่เป็นธรรมชาติ รูปแบบลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์และรูปแบบลวดลาย ทรงเรขาคณิตที่สอดคล้องกับกระบวนการผลิต เป็นการเพิ่มคุณค่าความแปลกใหม่ ความหลากหลาย รูปแบบลวดลายทำให้มูลค่าของผลงานเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

ซึ่งจะเห็นได้ว่าความจำเป็นเร่งด่วนอย่างหนึ่งที่ต้องได้รับการพัฒนา คือ การพัฒนาด้านรูปแบบ ลวดลาย กระบวนการผลิตผ้าบาติกของชุมชนวังเจียว-วังขาว ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ให้มีรูปแบบลวดลายที่หลากหลายมากขึ้น มีวิธีการและกระบวนการด้านการออกแบบรูปแบบลวดลาย สามารถนำทฤษฎีการจัดองค์ประกอบศิลป์มาใช้ในการจัดวางลวดลายได้อย่างเหมาะสม ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการพัฒนาด้านรูปแบบลวดลายระหว่างผู้วิจัยและผู้ผลิต เพื่อให้ได้ ผลการวิจัยที่เป็นรูปธรรม ช่วยแก้ปัญหา พัฒนาและส่งเสริมผ้าบาติกให้มีคุณภาพมากขึ้น เป็นที่นิยม ของลูกค้าและผู้สนใจทั่วไป กลุ่มผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการมีรายได้เพิ่มขึ้น ผลักดันพัฒนาผ้าบาติกของ ชุมชนให้ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าบาติก (มผช.) ส่งเสริมการเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ ที่มั่นคงและดียิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะพัฒนารูปแบบลวดลายกระบวนการผลิตผ้าบาติกในจังหวัด สงขลา โดยเฉพาะแหล่งผลิตชุมชนวังเจียว-วังขาว ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ให้มีรูปแบบ ลวดลายที่หลากหลาย มีวิธีการและกระบวนการด้านการออกแบบรูปแบบลวดลาย สามารถ นำทฤษฎีการ จัดองค์ประกอบศิลป์มาใช้ในการจัดวางลวดลายได้อย่างเหมาะสม ผลผลิตได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ผ้าบาติก (มผช.) ที่มีคุณภาพและมูลค่าการผลิตเพิ่มขึ้น

จากวัตถุประสงค์นี้สามารถนำมาพัฒนาเป็นโจทย์คำถามวิจัย คือ

1. การพัฒนาวิธีการและกระบวนการด้านการออกแบบรูปแบบลวดลายกระบวนการผลิตผ้าบาติก ในจังหวัดสงขลา โดยเฉพาะแหล่งผลิตผ้าบาติกชุมชนวังเขียว-วังขาว ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ให้มีรูปแบบลวดลายที่หลากหลาย มีวิธีการและกระบวนการด้านการออกแบบรูปแบบลวดลาย สามารถนำทฤษฎีการจัดองค์ประกอบศิลป์มาใช้ในการจัดวางลวดลายอย่างเหมาะสมได้อย่างไร

2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้ผลิตผ้าบาติกให้สามารถสร้างผลผลิตตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าบาติกได้อย่างไร

3. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยประยุกต์เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมุ่งศึกษารูปแบบลวดลายของผ้าบาติกที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของผลผลิตกลุ่มผู้ผลิตผ้าบาติกชุมชนบ้านวังเขียว-วังขาว ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ในอดีตสู่การพัฒนาารูปแบบลวดลายใหม่ตามที่ชุมชนต้องการ โดยเน้นการวิจัยประยุกต์เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลของการวิจัยได้จากแบบสำรวจความคิดเห็นที่มีต่อผลงานการผลิตรูปแบบลวดลายผ้าบาติก โดยกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาที่จะพัฒนาดังนี้

1. รูปแบบลวดลายเดิมของผู้ผลิตที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้าบาติกของกลุ่มผู้ผลิตชุมชนวังเขียว-วังขาว ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

2. รูปแบบลวดลายใหม่ที่ผู้วิจัยและผู้ผลิตร่วมกันออกแบบพัฒนาเป็นลักษณะรูปแบบลวดลายใหม่ ที่ประกอบด้วยรูปแบบลวดลายธรรมชาติ รูปแบบลวดลายสัญลักษณ์และรูปแบบลวดลายเรขาคณิต

3. วิธีการและกระบวนการออกแบบลวดลาย จะยึดหลักตามทฤษฎีหลักการออกแบบลวดลาย การออกแบบลวดลายในงานบาติก ทฤษฎีการจัดองค์ประกอบศิลป์เป็นแนวทางในการพัฒนาให้เกิดลักษณะรูปแบบลวดลายใหม่ ประกอบการลงมือปฏิบัติจริงของผู้ผลิตให้ปรากฏบนผืนผ้าบาติก

4. การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะใช้กลุ่มผู้ผลิตของชุมชนวังเขียว-วังขาว ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

การพัฒนาารูปแบบลวดลายกระบวนการผลิตผ้าบาติกในจังหวัดสงขลานี้เป็น งานวิจัยประยุกต์เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พยายามที่จะพัฒนาลักษณะรูปแบบลวดลายกระบวนการผลิตผ้าบาติกตามความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตผ้าบาติกชุมชนวังเขียว-วังขาว ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ด้วยการบรรยายให้ความรู้เสนอแนะและลงมือปฏิบัติการจริงแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้ผลิตได้รับองค์ความรู้ ทักษะ มีวิธีการและกระบวนการด้านการออกแบบรูปแบบลวดลาย สามารถนำทฤษฎีการจัดองค์ประกอบศิลป์มาใช้ในการจัดวางลวดลาย มีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลผลิตผ้าบาติก โดยการศึกษาข้อมูลทั่วไปจากเอกสาร ตำรา นิตยสาร อินเทอร์เน็ต สอบถามผู้รู้เกี่ยวกับผลงานการผลิตผ้าบาติกของชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ผลิตและผลงานการผลิตผ้าบาติกของชุมชน ให้ได้ปริมาณมากเท่าที่จะทำได้ นำมาคัดสรรเอาเฉพาะส่วนที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะพัฒนาให้ได้องค์ความรู้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบลวดลายกระบวนการผลิตผ้าบาติก ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับการออกแบบรูปแบบลวดลายผ้าบาติก พื้นฐานชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตผ้าบาติกเป็นกรอบแนวคิด แล้วศึกษาเพื่อจัดระบบและประเด็นตามกรอบแนวคิดเพื่อทำโครงการวิจัย และเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลพร้อมกำหนดขั้นตอนและรูปแบบการปฏิบัติการจริง ได้เครื่องมือการวิจัยแบบสำรวจความคิดเห็นแล้วนำไปเก็บข้อมูล โดยการสำรวจความคิดเห็นจากผู้บริโภคได้ข้อมูลในแนวคิด ลงมือปฏิบัติการจริงแบบมีส่วนร่วมตามขั้นตอนและรูปแบบที่กำหนดได้ผลผลิตรูปแบบลวดลายผ้าบาติกที่สำเร็จรูป นำมาวิเคราะห์ สรุปผลการพัฒนาเพื่อที่จะนำไปสู่การตอบคำถามจากโจทย์การวิจัยต่อไป

การนำเสนอข้อมูล แหล่งที่มาตรวจสอบความน่าเชื่อถือ หลักฐาน ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

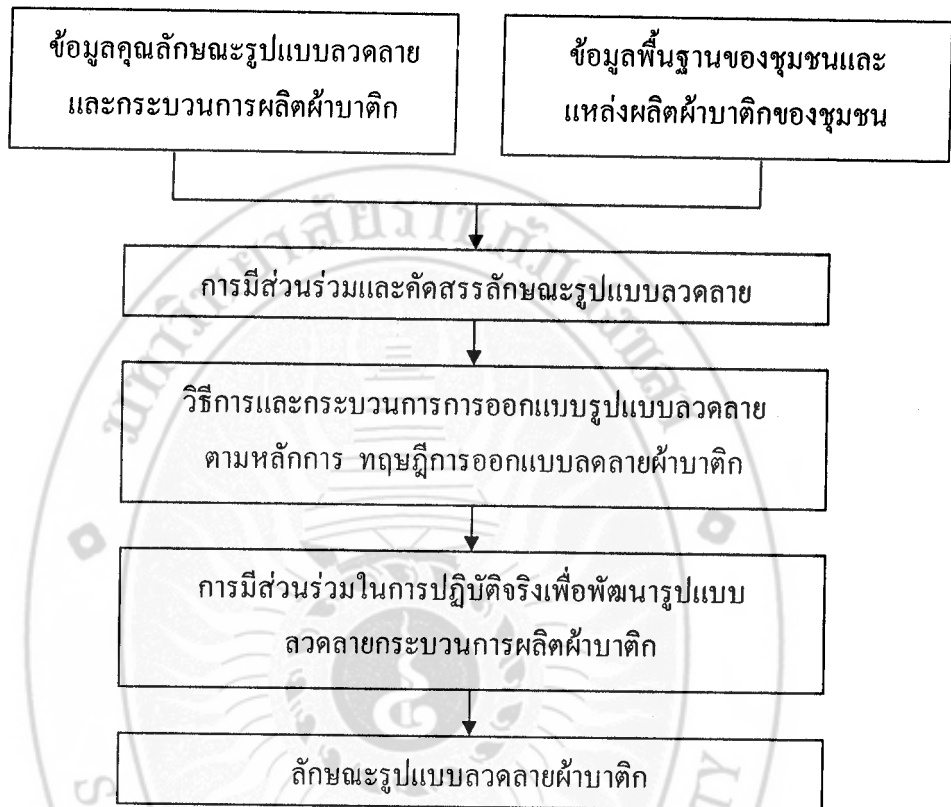
1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

1.1 แหล่งที่มาของหลักฐานข้อมูลจะศึกษาวิเคราะห์โดยการสืบค้นจากหนังสือ เอกสาร ตำรา นิตยสารและอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับงานผ้าบาติก และแบบการจัดทำแผนชุมชน ที่ได้ปริมาณมากเท่าที่จะค้นได้

1.2 พุคคยสอบถามกับผู้รู้และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผลงานผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกของชุมชน โดยตรงถึงปัญหาต่าง ๆ ที่พบเห็นรูปแบบลวดลายในการผลิตและบริโภคผ้าบาติก (การสัมภาษณ์ขั้นต้นอย่างไม่เป็นทางการ)

จากการศึกษาข้อมูลและพุดคยสอบถามกับผู้รู้และผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด พบคุณลักษณะรูปแบบลวดลายและผลผลิตผ้าบาติกของชุมชนเป็นที่น่าสนใจได้องค์ความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบลวดลายทฤษฎีที่สัมพันธ์กับงานผ้าบาติก สถานภาพของชุมชน จึงนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิด

2. การศึกษาเพื่อจัดระบบและประเด็นตามกรอบแนวคิด เพื่อตั้งคำถามวิจัย โดยการนำข้อมูลที่ได้จากข้อที่ 1 ทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์แยกเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนคือ

2.1 องค์ความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะรูปแบบลวดลายกระบวนการผลิตผ้าบาติกที่ประกอบด้วย

2.1.1 ความหมายและความเป็นมาของผ้าบาติก

2.1.2 ลักษณะรูปแบบลวดลายผ้าบาติก

2.1.3 วิธีการและกระบวนการออกแบบรูปแบบลวดลายผ้าบาติก

2.2 ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับการออกแบบรูปแบบลวดลายผ้าบาติกที่ประกอบด้วย

2.2.1 ทฤษฎีการออกแบบลวดลาย

2.2.2 ทฤษฎีการจัดองค์ประกอบศิลป์

2.3 พื้นฐานของชุมชนและแหล่งผลิตผ้าบาติกของชุมชนที่ประกอบด้วย

2.3.1 สภาพของชุมชนและแหล่งผลิต

2.3.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการจริง

เมื่อได้เนื้อหาดังกล่าวแล้วจะตีความจากผู้วิจัยเพื่อตั้งวัตถุประสงค์ที่ต้องการพัฒนา 3 ประเด็น คือ ลักษณะรูปแบบลวดลายที่หลากหลาย วิธีการและกระบวนการด้านการออกแบบรูปแบบลวดลาย การนำทฤษฎีต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการออกแบบลวดลายมาใช้ในการจัดวางลวดลายได้อย่างเหมาะสม หลังจากนั้นจะศึกษาจัดระบบจากเนื้อหาที่ได้ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดเพื่อตั้ง โจทย์คำถาม การวิจัย

3. สํารวจข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาคำถามวิจัย ทำโครงการวิจัยอย่างละเอียดและสร้างแบบ สํารวจ ด้วยการวิเคราะห์ตั้งคำถามอธิบายความหมายของข้อมูลว่าชัดเจนเข้าตามลักษณะที่แสดงให้ปรากฏ หรือมีหลักฐานอื่นใดชี้ชัดว่าอย่างไรบ้าง แล้วรวบรวมเพื่อการตีความจากผู้วิจัยอีกครั้งโดยพิจารณาจาก บริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับลักษณะรูปแบบลวดลาย วิธีการและกระบวนการด้านการออกแบบ หลักการ และทฤษฎีการจัดองค์ประกอบศิลป์ที่สัมพันธ์กับงานผ้าบาติกของชุมชน พร้อมกำหนดรูปแบบและขั้นตอน การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตรวจสอบเครื่องมือแบบการวิจัย สํารวจความคิดเห็นกับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้รู้ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผลิตผ้าบาติกของชุมชน (ตามรายชื่อในภาคผนวก) เพื่อที่จะได้ร่วมกันวิพากษ์ วิจารณ์เค้าโครงร่างของงานวิจัย ขอบเขตประเด็นเนื้อหาเพื่อแก้ไขจุดบกพร่องให้มีความถูกต้องชัดเจน และรอบคอบรัดกุมยิ่งขึ้น

4. การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้วยการลงพื้นที่แหล่งผลิตผ้าบาติกของชุมชนวังเจียว-วังขาว คัดสรรรูปแบบลวดลายผ้าบาติกที่ทำการผลิตออกจำหน่ายจากอดีตถึงปัจจุบันร่วมกับหัวหน้ากลุ่มผู้ผลิต และตัวแทนสมาชิกในกลุ่ม ให้ได้ลักษณะรูปแบบของลวดลายที่ต้องการพัฒนาและการออกแบบใหม่ โดยมีวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิและผู้วิจัยให้ความรู้และข้อเสนอแนะด้วยการบรรยายและปฏิบัติการจริงแล้ว รวบรวมเพื่อแยกประเภทของรูปแบบลวดลายเป็นกลุ่มต้นแบบได้ 3 กลุ่มคือ ลักษณะรูปแบบลวดลายที่เป็นธรรมชาติ ลักษณะรูปแบบลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์และลักษณะรูปแบบลวดลายเรขาคณิต หลังจากนั้นจะทำการปฏิบัติการร่วมกันโดยการออกแบบต้นแบบรูปแบบลวดลายจริง ตามเนื้อหาและหลักการ ทฤษฎีต่าง ๆ จนเป็นที่ต้องการเกิดองค์ความรู้ใหม่ สามารถนำไปปฏิบัติการเขียนลวดลายเพื่อการผลิต ผ้าบาติกของชุมชนด้วยตนเองได้ต่อไป (ได้ลักษณะรูปแบบลวดลายผ้าบาติกของชุมชนที่เป็นต้นแบบ ของการพัฒนา)

5. เก็บข้อมูลอย่างละเอียดโดยวิธีการสำรวจความคิดเห็น จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผ้าบาติก และผู้บริโภคผ้าบาติกของชุมชน ตามเครื่องมือแบบสำรวจความคิดเห็นที่ประกอบด้วยลักษณะรูปแบบ ลวดลายที่ปรากฏพร้อมคำถามปลายเปิดและปลายปิด ลักษณะของคำถามเป็นการถามทัศนคติและความคิดเห็นโดยใช้วิธีสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลครั้งละ 1 คน ใช้เวลา 10-15 นาที เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง รวดเร็ว สามารถควบคุมกลุ่มตัวอย่างให้ตรงกับคุณสมบัติที่ผู้วิจัยต้องการ

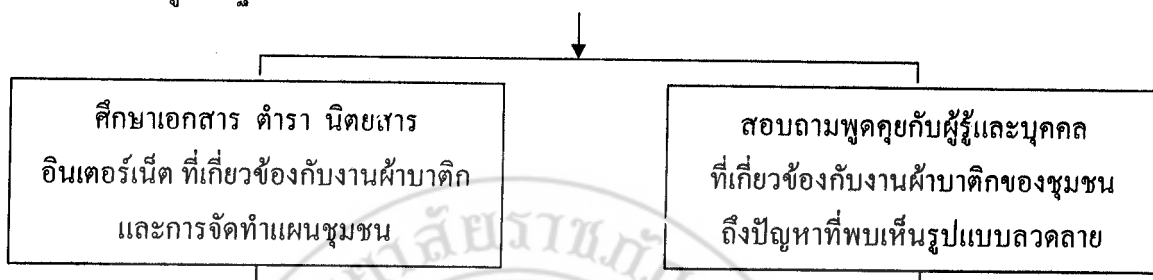
ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตผ้าบาติกชุมชน ผู้บริโภคผลผลิตผ้าบาติกชุมชนและร้านค้า หรือแหล่งที่ชุมชนส่งผลผลิตเพื่อการจำหน่ายมีจำนวนน้อย จึงทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้ผลิต 10 ราย ผู้บริโภค 35 รายและร้านค้าหรือแหล่งจำหน่ายผลผลิต 5 รายรวมทั้งสิ้น 50 ราย ด้วยการบันทึกเทปและจดบันทึกตามแบบสำรวจความคิดเห็น พร้อมถ่ายภาพผลงานผ้าบาติกที่ผลิตสำเร็จรูปแล้วเป็นข้อมูลประกอบ

6. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยพร้อมให้ข้อเสนอแนะ โดยการนำข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นรูปแบบลวดลายผลงานผ้าบาติกที่สำเร็จรูปแล้วจากการปฏิบัติกรแบบมีส่วนร่วม มาวิเคราะห์วิจารณ์โดยจำแนกให้เห็นประเด็นต่าง ๆ ของการพัฒนาในแต่ละแง่มุมแล้วนำมาร้อยเรียงให้เห็นภาพรวมถึงลักษณะรูปแบบลวดลายที่ปรากฏ กระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิตที่จะสามารถสร้างผลผลิตให้ได้ตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าบาติก (มพช.) ตรงตามวัตถุประสงค์และโจทย์คำถามการวิจัย พร้อมผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

7. นำเสนอผลการวิจัย ในรูปแบบของความเรียงด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบให้เห็นจริงหลังจากจบสิ้นกระบวนการข้างต้นแล้ว จะเขียนรายงานการวิจัยฉบับร่างแล้วนำไปตรวจสอบ ทบทวนคำถามหลักฐานข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อที่จะดูว่าคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริงมากน้อยเพียงใดหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อที่จะได้นำมาปรับปรุงให้เป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อไป

แผนภาพสรุปขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

2. การศึกษาเพื่อจัดระบบและประเด็นตามกรอบแนวคิดเพื่อตั้งคำถามวิจัย

3. สํารวจข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาคำถามวิจัย
ทำโครงการวิจัยอย่างละเอียดและสร้างแบบสำรวจความคิดเห็น

เครื่องมือการวิจัย

4. การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ลักษณะรูปแบบลวดลายผ้าบาติก

5. เก็บข้อมูลอย่างละเอียดโดยวิธีสำรวจความคิดเห็น

6. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยพร้อมให้ข้อเสนอแนะ

7. นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของความเรียงด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบ

5. คำนิยามศัพท์

การพัฒนารูปแบบ หมายถึง การพัฒนาแบบลวดลายผ้าบาติกที่ได้รับการคัดสรรรูปแบบที่มีอยู่เดิมร่วมกับผู้ผลิตมาสร้างรูปแบบลวดลายใหม่ ให้มีความหลากหลายขึ้น โดยยึดหลักการวิธีการการออกแบบลวดลาย ทฤษฎีการออกแบบลวดลายในการสร้างสรรค์และออกแบบรูปแบบลวดลายใหม่ที่เป็นจุดเด่นของผลผลิต

รูปแบบลวดลาย หมายถึง ลักษณะของเส้นหรือจุดที่มาประกอบกันเป็นรูปร่างต่าง ๆ บนพื้นผ้าโดยการเขียนด้วยน้ำเทียน เช่น รูปของดอกไม้ รูปของสัตว์

ผ้าบาติก หมายถึง ผ้าชนิดหนึ่งที่มีวิธีการทำโดยการใช้เทียนเขียนหรือระบายลงบนผ้าขาวที่ไม่ต้องการให้สีติดเป็นลวดลายต่าง ๆ แล้วนำไปย้อม แด้ม หรือระบายสีในส่วนที่ต้องการให้ติดสีทำให้เกิดลวดลายตามที่ต้องการมีสีสันสวยสดงดงาม

ลวดลายธรรมชาติ หมายถึง ลักษณะของลวดลายที่เขียนลงบนพื้นผ้าบาติกที่มีลักษณะเป็นรูปร่างที่ได้มาจากธรรมชาติ เช่น รูปดอกกุหลาบ รูปปะการังใต้ท้องทะเล

ลวดลายสัญลักษณ์ หมายถึง ลักษณะของลวดลายที่เขียนลงบนพื้นผ้าบาติกที่บ่งบอกถึงตัวแทนหรือลักษณะเฉพาะที่เด่นชัดของแหล่งธรรมชาติหรือสถานที่ต่าง ๆ เช่น รูปนางเงือก สัญลักษณ์ของจังหวัดสงขลา

ลวดลายเรขาคณิต หมายถึง ลักษณะของลวดลายที่เขียนลงบนพื้นผ้าบาติกที่มีรูปร่างลักษณะที่เป็นสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม หรือวงกลม แล้วนำมาต่อกันเป็นรูปร่างใหม่

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมรับผิดชอบการดำเนินงาน ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานในกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน

6. ประโยชน์ที่ได้รับ

ในการวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะได้รับประโยชน์โดยตรง คือจะช่วยให้เข้าใจลักษณะรูปแบบลวดลายผ้าบาติกของชุมชนวังเจิว-วังขาว ที่เป็นชุมชนหนึ่งในตำบลบ่ออย อำเภอมือ จังหวัดสงขลา มีลักษณะเด่นเฉพาะเป็นของตนเอง กลุ่มผู้ผลิตมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการและกระบวนการในการออกแบบรูปแบบลวดลายใหม่ ๆ ได้ตามความต้องการ มีคุณค่าทางด้านวิชาการและวงการทั่วไป ประโยชน์ทางอ้อมผู้วิจัยคาดหวังที่จะได้รับ 3 ประการคือ

1. ชุมชนและผู้บริโภคผลผลิตผ้าบาติกเห็นถึงคุณค่าของรูปแบบลวดลายกระบวนการผลิตที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

2. ผลการวิจัยช่วยยกระดับคุณภาพผลผลิตเพิ่มมูลค่าและปริมาณการผลิตผ้าบาติกของชุมชน
ได้หลากหลายรูปแบบขึ้น นำไปสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าบาติก (มผช.) ต่อไป

3. ผลการวิจัยสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานของการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานผ้าบาติกของ
ชุมชนและทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

